
**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ
УНИВЕРСИТЕТИ**

**ИҚТИСОДИЁТ
ВА
ТАЪЛИМ**

5

2019

Тошкент

МУНДАРИЖА

МАКРОИҚТИСОДИЙ СИЁСАТ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА

Абдулазизова Ў.Н.	Методика оценки экономической концентрации рынка финансовых услуг.....	6
Садриддинова Н.Х.	Кластеры как фактор повышения конкурентоспособности в Узбекистане.....	10
Сапаев Д.Х.	Особенности производственно-технологического кластера виноградно – винодельческой промышленности.....	14
Султонов Ш.Н.	Корпоратив бошқарув асосида фонд бозорини ривожлантириш йўллари.....	17
Тешабоева З.Т.	Институциональные основы сокращения теневой экономики.....	23

БАНК ИШИ

БАНКОВСКОЕ ДЕЛО

Абсаламов А.Т.	Марказий банк трансмиссион механизмининг валюта курси каналини импорт таъсирида такомиллаштириш йўллари.....	28
Бурханов А.У.	Молия бозорини тартибга солишнинг илмий-назарий ва амалий жиҳатлари.....	39
Худойкулов Х.Х.	Рақамли иқтисодиёт шароитида банк хизматларини янада такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари.....	48
Меликов О.М.	Тижорат банкларида жалб қилинган аҳоли омонатларини банк даромадларига таъсирини баҳолаш.....	52
Шермухамедов Б.У.	Ўзбекистон Республикасида қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчиларига микромолиявий хизматлар кўрсатишнинг замонавий ҳолати.....	57
Муродова Д.Ч.	Муқобил молияштириш бозорининг пайдо бўлиши ва ривожланиш тарихи.....	63
Муродов Б.Х.	Тижорат банкларида банкротлик аломатларини диагностикасини амалга ошириш методологиясини такомиллаштириш.....	67

ИННОВАЦИЯ ВА ИНВЕСТИЦИЯ ИННОВАЦИИ И ИНВЕСТИЦИИ

Абдувалиев А.А.	Инновацион жараёнларни ривожлантиришда инвестицияларнинг аҳамияти.....	73
Эрматов Н.Т.	Худуд инвестицион салоҳиятини баҳолашнинг услубий асослари хусусида.....	77
Назарматов О.С.	Худудларда соғлиқни сақлаш тизимида инновацион фаолиятни бошқаришнинг концептуал асослари.....	82

МЕҲНАТ ИҚТИСОДИЁТИ ВА ИЖТИМОИЙ СОҶА ЭКОНОМИКА ТРУДА И СОЦИАЛЬНАЯ СФЕРА

Асракулов А.С.	Ўзбекистонда аҳоли бандлигидаги тенденцияларнинг эконометрик тадқиқи.....	86
Набиев О.А.	Ўзбекистонда аҳолини беқарор иш билан бандлиги ва унинг шаклланиши.....	90
Жабборов И.И.	Фуқаролар эмас, ҳужжатлар ҳаракатланади.....	96

САНОАТ ИҚТИСОДИЁТИ ЭКОНОМИКА ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Загребельская М.В.	Особенности интегрированного планирования цепочки поставок нефтедобывающей компании.....	102
Убайдуллаев Ш.Б.	Саноат корхоналари менежментида ERP тизимидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш.....	108
Қосимов А.А.	Сурхондарё вилояти саноат тармоқлари ривожланишини эконометрик моделлар асосида иқтисодий баҳолаш.....	113

ва иккиламчи бозордаги Евробонд нархи масъул ширкат раҳбарларини самарали фаолиятга ундайди.

Хулоса қилиб айтганда, евробонд Ўзбекистон корхоналарида корпоратив

бошқарувни жаҳон даражасига олиб чиқишга туртки бўлади ва турли соҳаларга тўғридан-тўғри инвестициялар оқимида ижобий таъсир этади.

Манба ва адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 17 январдаги "2017 – 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегиясини "фаол инвестициялар ва ижтимоий ривожланиш йили"да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида"ги ПФ-5635-сон фармони.
2. Aggarwal R. Demutualization and Public Offerings of Financial Exchanges/ R. Aggarwal, S. Dahiya // Электрон манба: <http://ssrn.com/abstract=859305>.
3. Frederic S. Mishkin and Stanley G. Eakins. 2015. Financial Markets and Institutions, 8th edition. –USA: Pearson. –p.476.
4. Финансовые рынки и финансово-кредитные институты: учебное пособие / Под ред. Г. Белоглазовой, Л. Кривошеиной. -СПб.: Питер, 2013. — с. 63-68.
5. Зонова О.В. Финансовые рынки: учеб. пособие. – Кемерово: 2013. – с.117.
6. Duffie Darrell. 2019. Prone to Fail: The Pre-crisis Financial System // Journal of Economic Perspectives, 33 (1). –pp. 81-106.
7. Borys Yazlyuk, Anatoliy Guley, Ruslan Brukhanskyi, Hanna Shovkoplias, Tetiana Shvydka. Basic principles of financial markets regulation and legal aspects of the legislative requirements // Investment Management and Financial Innovations. Issue № 1/15, 2018. –pp. 337-349.
8. Финансовые рынки. Учебник / коллектив авторов; под ред. С.В. Брюховецкой, Б.Б. Рубцова. –Москва: КНОРУС, 2018. - с. 434-435.
9. <http://www.world-exchanges.org/home/index.php/statistics/monthly-reports>.
10. https://markets.businessinsider.com/bonds/usbekistan-republikdl-med-term_nts_201924regs-bond-2024-xs1953916290.
11. https://markets.businessinsider.com/bonds/usbekistan-republikdl-med-term_nts_201929_regs-bond-2029-xs1953915136.

РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА БАНК ХИЗМАТЛАРИНИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Меликов Отабек Махмадаминович –
Термиз давлат университети,
Денов филиали, мустақил тадқиқотчи

Аннотация. Ушбу мақолада рақамли иқтисодиёт шароитида банк хизматларини янада ривожланишига таъсир кўрсатувчи омиллар таҳлил қилиниб, уни такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари ёритиб берилган.

Калит сўзлар: банк, иқтисодиёт, кредит, инфляция, диверсификация, бозор.

Аннотация. В данной статье анализируются факторы, влияющие на дальнейшее развитие банковских услуг в условиях цифровой экономики, и иллюстрируются основные направления ее совершенствования.

Калит сўзлар: банк, экономика, кредит, инфляция, диверсификация, рынок.

Аннотация. This article analyzes the factors influencing the further development of banking services in the context of digital economy, and outlines the main directions of its development.

Калит сўзлар: banking, economy, credit, inflation, diversification, market.

Тобора ривожланиб бораётган рақамли иқтисодиёт ва ноаниқлик шароитида иқтисодиётнинг реал сектори корхоналарининг молиявий барқарорлигини таъминлаш, банклар капиталлашувини янада ошириш, уларнинг инвестицион фаоллигини кучайтириш, банклардаги аҳоли омо-

натларини ҳимоялаш долзарб муаммолардан бўлиб қолмоқда.

Мазкур жараёндан асосий мақсад - аҳолининг банк тизимига бўлган ишончини янада мустаҳкамлаш, банк тизимида амалга оширилаётган ислохотларни изчил давом эттириш, пировард натижада эса -

банкларнинг иқтисодий реал сектори корхоналарини молиявий барқарорлаштиришдаги ролини ошириш ҳамда қулай банк хизматлари тизимини такомиллаштиришдан иборатдир. Яъни, аҳолининг омонатларини жаҳон молиявий инқирозининг эҳтимоли тутилган салбий оқибатларидан ҳимоялашнинг ишончли кафолатларини таъминлаш, мамлакатимиз банк тизимига аҳолининг ишончини тобора мустаҳкамлаш, аҳоли омонатларини тижорат банкларига жалб қилиш бўйича қўшимча шарт-шароитларни яратиш лозим.

Мамлакатимизда соҳага оид, хусусан кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни молиявий қўллаб-қувватлаш, аҳоли ва банк мижозларига халқаро андозалар даражасида кенг турдаги замонавий банк хизматларини кўрсатишни такомиллаштиришга қаратилган бир қатор қонун ва қонун ости ҳужжатлар қабул қиланаётганлиги мазкур соҳа қонуний асосларининг замон талабларига мос равишда ишлаб чиқиляётганлиги ҳамда янада мустаҳкамланаётганлигидан далолат беради.

Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги фармони шулар жумласидандир[1]. Мазкур фармон ва 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясига мувофиқ, шунингдек пул-кредит сиёсати, умуман банк тизимининг барқарор фаолият кўрсатиши устидан самарали назоратни ва Марказий банк фаолиятини янада такомиллаштиришни таъминлаш мақсадида бир қатор устувор вазифалар белгиланган:

Биринчидан, асоссиз инфляцион кутилмаларни олдини олиш мақсадида инфляцион таргетлашнинг принцип ва механизмларини босқичма-босқич татбиқ қилиш билан пул-кредит сиёсати ва унинг инструментларини тубдан такомиллаштириш;

Иккинчидан, инфляция омилларини чуқур ўрганиш ва тўлов балансини ҳисобини юритиш ва таҳлил қилиш тизимини тўлиқ жорий этиш асосида пул-кредит сиёсатини шакллантириш, қабул қилиш ва амалга ошириш услубларини такомиллаштириш мақсадида статистик, таҳлилий ва тадқиқот базасини ривожлантириш;

Учинчидан, банк тизимини тартибга солиш ва назорат қилиш механизмларини такомиллаштириш;

Тўртинчидан, ўрта ва узоқ муддатли истиқболларда иқтисодий барқарор ўсишини таъминловчи муҳим таркибий қисм сифатида банк тизимини ривожлантириш;

Бешинчидан, тўлов тизимини янада ривожлантириш;

Олтинчидан, нобанк кредит ташкилотлар молиявий барқарорлигини кучайтириш;

Еттинчидан, банк хизматлари истеъморчилари ҳуқуқи ва қонуний манфаатлари ҳимоясини таъминлаш.

Шуни таъкидлаш лозимки, тижорат банклар ўз молия ва маркетинг сиёсатида нафақат янги маҳсулотларни яратишга ва жорий этишга, балки мижозларга хизмат кўрсатиш сифатини оширишга ҳамда уларнинг ишончини қозонишга алоҳида эътибор қаратиши керак бўлади. Бугунги кунда банкларнинг молиявий сиёсати ва стратегияларида банк хизматлари сифатини яхшилашга қаратилган дастурлар ишлаб чиқишга йўналтирилган банкни топиш жуда қийин[2].

Ваҳоланки, мавжуд мижозларни ушлаб туриш ва янгиларини жалб қилиш, харажатларни камайтириш, корпоратив имидж таъсирини кучайтириш, оғзаки рекламада ижобий сўзларни яратиш ва даромадни ошириш, шунингдек тақдим этиляётган банк хизматлари сифатига алоҳида эътибор қаратиш мақсадга мувофиқдир.

Бунда банк хизматлари истеъморчилари ва банк ходимларининг ўзаро алоқаларидаги кескинлик даражаси ҳам муҳим рол ўйнайди[3].

Таъкидлаш жоизки, банк тизимида амалга ошириляётган ислохотлар натижасида хизмат кўрсатишнинг бозор механизмлари жорий қилинмоқда, тадбиркорлик субъектлари ва аҳоли кенг қатламига мақбул келадиган молиявий хизматлар турлари кенгайиб бормоқда. Шу билан бирга, банк хизматлари истеъморчиларининг қонуний манфаатлари ва ҳуқуқларига риоя қилиш, молиявий хизматлар оммабоплигини таъминлаш, айниқса хизмат кўрсатиш маданиятини ошириш ва банк тизимга бўлган ишончни янада юқори даражага олиб чиқишда бирмунча муаммо

ва камчиликлар сақланиб қолмоқда. Масалан:

Биринчи, мижозларга хизмат кўрсатишда сегментга йўналтирилган ёндашув етарли даражада ташкил этилмаган;

Иккинчи, айти вақтнинг ўзида бир неча турдаги хизматлар кўрсатиш имконияти камлиги;

Учинчи, кооператив ва персонал маданиятнинг пастлиги;

Тўртинчи, ажратилган кредит ресурслари ва омонатлар ҳамда уларга қўйилган талабларнинг шаффоф эмаслиги;

Бешинчи, хизмат кўрсатиш сифати ва тезлиги талаб даражасида эмас;

Олтинчи, ортиқча ҳужжатбозлик ва бюрократик тўсиқларнинг мавжудлиги ва ҳоқозо.

Умуман олганда республикада фаолият юритаётган тижорат банклари фаолиятини таҳлил қиладиган бўлсак, аксарият давлат улушига эга бўлган банклар бугунга қадар боқиманда ҳолатда эди. Амалга оширилган ислохотлар натижасида улар фаолияти тубдан ислоҳ қилиниб, иқтисодиётнинг ўсишига юқори таъсир кўрсатувчи тармоқларни молиявий қўллаб-қувватлашда роли ошиб, соҳаларга йўналтирилган кредит ажратмалари ҳажми бир қанча ўсганлиги кузатилди (1-жадвал).

1-жадвал

Тижорат банклари кредит қўйилмаларининг тармоқлар бўйича улуши

Кўрсаткичлар номи	01.06.2018 й.		01.06.2019 й.		Ўзгариши, фоизда
	млрд. сўм	улуши, фоизда	млрд. сўм	улуши, фоизда	
Жами кредитлар	132 096	100%	203 955	100%	54,4%
Саноат	49 989	37,8%	72 124	35,4%	44,3%
Қишлоқ хўжалиги	10 319	7,8%	14 742	7,2%	42,9%
Қурилиш соҳаси	4 557	3,5%	5 246	2,6%	15,1%
Савдо ва умумий хизмат	6 526	4,9%	11 823	5,8%	81,2%
Транспорт ва коммуникация	17 680	13,4%	23 143	11,3%	30,9%
Моддий ва техник таъминотни ривожлантириш	585	0,4%	3 203	1,6%	447,0%
Уй-жой коммунал хизмати	1 007	0,8%	1 891	0,9%	87,8%
Жисмоний шахслар	16 294	12,3%	30 936	15,2%	89,9%
Бошқа соҳалар	25 137	19,0%	40 848	20,0%	62,5%

Манба: Ўзбекистон Республикаси Марказий банки маълумотлари.

Юқоридаги жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики, жорий йилнинг биринчи ярмида ўтган йилнинг шу мос даврига нисбатан соноат соҳасига ажратилган кредит ресурслари ҳажми 44,3 %га ўсган бўлса, бу кўрсаткич қишлоқ хўжалигида 42,9 %га, қурилиш соҳасида 15,1 %га, савдо ва умумий хизматлар соҳасида 81,2%га, транспорт ва коммуникация соҳасида 30,9 %га, моддий ва техник таъминотни ривожлантириш бўйича 447 %га, уй-жой коммунал хизмати бўйича 87,8%га, жисмоний шахслар бўйича 89,9 %га ва бошқа соҳалар бўйича эса 62,5 %га ошган. Аммо, ўтган давр мобайнида банкларда асосан савдо фаолияти, ипотека, автокредит, агрокредитлар (қишлоқ хўжалиги бўйича), истеъмол, талаба, чорва ва бошқа саноқли кредит турлари мавжуд эди. Худди шундай банк омонатлари бўйича ҳам аҳвол қониқарсиз даражада бўлган.

Фикримизча, чакана кредитлашни ривожлантиришда банк мижоз билан узоқ

йиллик ҳамкорликка мўлжалланган мижозларга йўналтирилган кредит сиёсатини ишлаб чиқиш ва унга амал қилиш лозим. Бунинг учун банк бозор нуқтаи назаридан мувозанатлашган ва мижозлар учун очиқ-ойдин қулайликларга эга бўлган маҳсулотларни яриши талаб қилинади. Жаҳонда юқори рейтингга эга бўлган банклар тажрибаси шуни кўрсатмоқдаки, ҳозирги ривожланиш даврида банкларнинг асосий мақсади – фаолиятни кенггайтириш, такомиллаштириш, ҳар бир мижоз талабларини қондирувчи молиявий қарорлар қабул қилишни йўлга қўйиш, янги банк хизматларини жорий этиш, банк ривожланишининг асосий стратегик йўналишини ишлаб чиқиш ва бошқариш ҳамда технологик жараёнларни замонавийлаштириш йўли билан молия бозорида юқори даражадаги мавқейга эришиш бўлиши керак.

Банкни ривожлантириш стратегияси – мижозлар манфаатларидан келиб чиққан ҳолда улар учун афзал бўлган шартлар

асосида кенг кўламдаги банк хизматларини кўрсатиш, бу билан ҳамкорлар, инвесторлар ва банк акциядорларининг банкка бўлган ишончи ва қизиқишини орттириш, шунингдек асосий эътиборини ўз маблағларини ривожланаётган истиқболли соҳаларга йўналтириш, иқтисодиёт реал секторини маблағ билан таъминлашда банк иштирокини кенгайтириш, мижозлар базасини кенгайтириш ва диверсификация қилиш, рақобатли муҳитни ривожлантириш ва банк хизматлари сифатини яхшилашга қаратилса мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Бу борада биз банк секторларининг узок муддатли ўсиш суръатларига таъсир кўрсатадиган қуйидаги муҳим макро-иқтисодий омилларни келтириб ўтдик:

- 1) Мижозларнинг диққат маркази-да бўлиши;
- 2) Меъёрий-ҳуқуқий базани қайта кўриб чиқиш;
- 3) Технологияларни бошқариш;
- 4) Кибер таваккалчилик даражасини пасайтириш;
- 5) FinTech-лойиҳаларидан кенг фойдаланиш;
- 6) Персонални қайта кўриб чиқиш ва бошқалар.

Шунингдек, банк хизматлари ва мазкур соҳани янада ривожлантиришнинг асосий йўналишлари сифатида қуйидагиларни ишлаб чиқдик (1-расм).

1-расм. Банк соҳасини ривожлантиришнинг устувор йўналишлари

Манба: Муаллиф ишланмаси.

Таҳлиллар натижасида шуни кўриш мумкинки, замонавий технологиялар ва интернет тармоғи асосида банк электрон (вертуал) хизматлар соҳасини кенгайтириш асосида мижозларга қулай ва тезкор банк хизматларини кўрсатиш, шунингдек сотиб олиш операциялари натижалари банкни баҳолашда муҳим ўрин тутди. Бу шуни англатадики, энг узок масофали мижозлар ҳам банк филиалларининг сонини эмас, балки йиғилган мижозлар маълумотлари ва хизматлар сифатини ҳисобга олишади.

Дарҳақиқат, кейинги йилларда банклар барқарор ривожланиш стратегиясини амалга оширишни таъминлаш билан тартибга солиш, тизимни такомиллаштириш,

замонавий технологиялар ва бизнес моделларини ишлаб чиқиш, рақобат ва мижозларнинг талабларини ошириш бўйича турли вазибаларни ҳал этишга мажбур бўлмоқдалар.

Мазкур миссиянинг амалга оширишда ҳар бир ходимнинг ўз фаолияти натижасига бўлган масъулиятини ошириш ҳамда янги бошқарув ва рағбатлантириш ечимларини амалга татбиқ қилишни талаб қилади. Шунингдек, халқаро молия институтлари билан ҳамкорлик қилиш устувор стратегик йўналишлардан бири бўлиб, банкнинг институционал ривожланиши, мижозларга юқори сифатли, аксарият ҳолларда эксклюзив маҳсулотларнинг таклиф қилиниши, бизнес юритишнинг юқори

стандартларини ҳамда банкнинг ишчанлик обрўсини шаффофлигини сақлаб туришига таъсир кўрсатади.

Банк соҳасини такомиллаштириш ва мижозлар учун қулай банк хизматларини жорий этиш орқали молия бозорида етакчиликни қўлга киритиши учун қўйидагиларни омалга ошириш лозим:

- мижозлар базасини кенгайтириш ҳамда ундаги корпоратив мижозлар ҳиссасини ошириш;

- фаолият турларини кенгайтириш ва хизматлар сифатини яхшилаш;

- ташқи иқтисодий фаолиятни кенгайтириш ва банкнинг валюта захираларини кўпайтириш;

- мижозлар билан бўлган ўзаро таъсир тизимини такомиллаштириш ҳисобига банкнинг савдо-сотиқ ва даромад олиш ҳажминини ошириш;

- активларни диверсификация қилиш;

- банк технологиялари ва персонални ривожлантириш орқали самарали меҳнат унумдорлигига эришиш;

- банк хизматлари ҳаммабоплигини ривожлантириш;

- даромадларни ва банк рентабеллигини ошириш ҳисобига барқарор ривожланиш стратегияларини ишлаб чиқиш;

- капиталлашув даражасини ошириш ҳисобига банкнинг ресурс базасини мустаҳкамлаш;

- рақамли технологиялардан кенг қамровли фойдаланиш ва электрон хизматлар кўлами ҳамда сифатини ошириш ва бошқалар.

Хулоса қилиб айтганда, банк фаолиятининг анъанавий стандартларига содиқлик, оқилона молия сиёсатини олиб бориш, сифатли менежмент ва янги технологиялардан фойдаланиш – мижозларнинг банкка нисбатан ишончини мустаҳкамлаш ва банк нуфузининг ортишига хизмат қилди. Кредит сиёсатини такомиллаштириш жараёнида банклар кредитлаш билан боғлиқ рискларнинг минимал даражада бўлишини таъминлаш, кредитлар сони ва турларини кўпайтириш ҳамда хизматлар сифатини оширишга катта эътибор қаратиш лозим.

Манба ва адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 9 январдаги "Ўзбекистон Республикаси Марказий банкнинг фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-5296-сон Фармони.

2. Доруховская Е.В. Совершенствование качества банковского обслуживания физических лиц на примере ПАО АКБ «Приморье» // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2016. – № 4-4. – С. 760-764.

3. Хакимова Е.А. Анализ качества обслуживания клиентов в коммерческом банке // Экономика. – 2011. № 6 (221). С. 131-137.

ТИЖОРАТ БАНКЛАРИГА ЖАЛБ ҚИЛИНГАН АҲОЛИ ОМОНАТЛАРИНИ БАНК ДАРОМАДЛАРИГА ТАЪСИРИНИ БАҲОЛАШ

Шермухамедов Бехзод Усмонович –
Тошкент молия институти,
"Иқтисодиёт" кафедраси ўқитувчиси

Аннотация: Мақолада тижорат банкларининг депозит операциялари, унинг ҳозирги ҳолати таҳлил этилган ҳамда банк ресурс базасидаги ўрни ёритилган ва банкларнинг ресурс базасини мустаҳкамлаш бўйича таклифлар берилган.

Калит сўзлар: депозит, депозит турлари, талаб қилиб олингунча депозит, муддатли депозит, жамғарма депозит, транзакцион депозит, депозит сертификати, банк ресурслари, жалб қилинган маблағлар, банк ресурс базаси.

Аннотация: Данная статья рассматривается роль банковской ресурсной базы и анализируются депозитные операции, а также их современное состояние. Кроме того, было упомянуто несколько предложений по консолидации ресурсной базы банка.

Ключевые слова: депозит, виды вкладов, вклад до востребования, срочный вклад, сберегательный вклад, транзакционный депозит, депозитный сертификат, банковские ресурсы, привлеченные средства, ресурсная база банка.